Aliona GRATI
doctor habilitat în filologie
Universitatea de Stat din Moldova
Doctor habilitat in Philology
State University of Moldova
E-mail: alionagrati@gmail.com

TREI DECENII DE LITERATURĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA[1]

Three decades of literature in the Republic of Moldova

Summary. The article provides an overview of the literature of the Republic of Moldova for the last 30 years. For the most part, the analysis includes literature written in romanian, because the offers in other languages were small and not very obvious. The reconfiguration of the geographical and socio-political borders in 1991, the transition to the latin alphabet, the freedom of creation brought radical changes in the cultural life and, implicitly, in the literary process in the space between the Dniester and the Prut. The amalgam of linguistic and identity complexes that emerged as a result of the integration and revision of the values to which a generational canonical battle was added did not prevent the dynamic manifestations of a large number of writers with different visions and aesthetic tastes, an authentic literary life and a living literature and, again, in free evolution. Out of a need for order, the analysis is divided into literary genres: poetry, prose (short prose and novel), dramaturgy, literary essay and criticism, history and literary theory.

Keywords: romanian literature, Republic of Moldova, poetry, prose, dramaturgy, essay, literary criticism.

Literatura din Republica Moldova cuprinde sau, mai exact, ar trebui să cuprindă creațiile tuturor etniilor care conviețuiesc pe teritoriul statului ce și-a declarat independența la 27 august 1991. În lipsa ofertelor pregnante, al unui spirit de emulație și inovație literară în limbile celorlalte etnii, când se vorbește de literatura din Republica Moldova se face referință la creația verbală a populației majoritare vorbitoare de limbă română și, prin urmare, se vizează un segment al istoriei literaturii române cu tradiție seculară și un panteon al scriitorilor clasici și moderni. Conjuncturile istorice, politice și culturale ale evoluției de până și de după constituirea noului stat i-au dat literaturii în limba română din teritoriul interriveran un specific în contextul general-românesc, dictând utilizarea termenului de referință „Literatura română din Republica Moldova" sau, mai general, „Literatura română din Basarabia".

Reconfigurarea hotarelor geografice și sociopolitice din 1991, trecerea la alfabetul latin, libertatea de creație au adus modificări radicale în viața culturală și, implicit, în procesul literar din spațiul între Nistru și Prut. Odată desprinși de obligația de a reprezenta literatura „moldovenească" în cadrul multinațional al URSS-ului, scriitorii de limbă română de aici și-au dorit reintegrarea organică în literatura română din România, de care au fost separați forțat în 1944. Cu toată disponibilitatea părților și filiațiile spirituale, procesul de sincronizarea formelor de expresie s-a dovedit a fi unul dificil, întrucât deceniile de sfâșiere politică și izolare culturală, de ideologizare și înstrăinare națională au creat goluri de cultură, diferențe de limbaj și de sensibilitate. Amalgamul de complexe lingvistice și identitare apărut ca urmare a integrării și a revizuirii valorilor la care s-a adăugat o bătălie canonică generaționistă nu au împiedicat însă manifestările dinamice ale unui număr mare de scriitori cu viziuni și gusturi estetice diferite, constituind, în

[1] Studiul este realizat în cadrul Programului de Stat 20.80009.16.06.19. A „Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii", USM.
Data prezentării materialului: 26 iulie 2021

partea stângă a Prutului, imboldurile unei vieți literare autentice și unei literaturi vii și, din nou, în liberă evoluție.

POEZIA

Când imperiul sovietic își trăia ultimii ani, câmpul literar de la Chișinău era deja ocupat de poeți vocali din diferite generații. Pe lângă seniorii „generației șaizeciste" Dumitru Matcovschi, Grigore Vieru, Gheorghe Vodă, Aureliu Busuioc, Anatol Codru, Nicolae Esinencu și mai tinerii „promoției șaptezeciste": Nicolae Dabija, Ion Hadârcă, Vasile Romanciuc, Leonida Lari, au început să se audă vocile reprezentanților unui nou pluton de poeți „optzeciști" ieșit din mantaua Perestroikăi: Eugen Cioclea, Vsevolod Ciornei, Leo Bordeianu ș.a. Astfel că până în anul 2000, peisajul liric din Republica Moldova s-a arătat plin de contraste și chiar de ciocniri polemice care au pregătit terenul pentru înnoiri estetice. Grație liberalizării pieței, pe la începutul noului secol numărul cărților de poezie, cu inedite sau în antologii, a atins cote nemaiîntâlnite până atunci, înmulțind numărul autorilor, variind formulele poetice.

Având și până în acel moment o deschidere spre temele autohtone cu motive folclorice în expresii metaforice, poezia seniorilor, ale căror nume erau cunoscute din manualele școlare, i-au făcut pe autorii ei și mai populari odată cu angajarea lor în Mișcarea Națională. Publicul a rezonat și a solicitat poezia în care eticul și legendarul național au prevalat esteticului, iar poeții au urcat la tribune. Responsabilitatea civică s-a răsfrânt în creația lor prin intensificarea expresiei, patos solidarizant, freamăt stimulator necesar istoriei în mers. Poeziile cântate de Ion și Doina Aldea-Teodorovici l-au înălțat pe autorul lor, Grigore Vieru, foarte iubit și anterior pentru lirica duioasă despre mamă, maternitate, universul copilăriei și bucuriile simple ale vieții, la nivelul poetului-simbol al suferinței colective și al luptei naționale. La rândul său, Dumitru Matcovschi a dat, în volumele „Imne și blesteme" (1991), „Crucea"și „Neamul Cain" (2008), expresie gravă, maximalistă și oratorică reverberațiilor moralistului supărat pe furiile trecutului comunist, după ce obișnuise cititorul cu versuri folclorice și elegiace. Ca poet-tribun se afirmă și Ion Vatamanu. Poeziile lui, destinate publicului, uzează de limbajul și forma versului popular, ușor memorabil. Poetul îmbărbătează, cheamă la luptă, nu lipsesc sfaturile, îndemnurile.

Cu o poezie a sentimentului național, militantă, de vigoare civică ies la rampă Nicolae Dabija, Leonida Lari, Ion Hadârcă, Nina Josu. Poeții care se afirmaseră în anii '70 cu o poetică a imaginarului și a visului, cu versuri în sonuri imnice și oraculare, mizau acum pe o retorică grandilocventă, pe tonuri apoteotice în stare să trezească conștiința colectivă. Mai cu seamă, Nicolae Dabija, al cărui vers „Ochiul al treilea" a dat numele generației sale, rămâne consecvent programului de apostolat cultural prin poezia de inspirație națională și socială. Dimpotrivă, colegul de generație Vasile Romanciuc se retrage fie în universul cuminte, gnomic și muzical al poeziei clasice, fie în formula poetică neomodernistă favorabilă ambiguității și sugestivității. Poeții Arcadie Suceveanu, Leo Butnaru și Ion Hadârcă aderă, cu program anunțat sau nu, la poetica livrescă și manieristă a plutonului „optzecist". Marcela Benea, Iulian Filip și Valeria Grosu își rafinează limbajul plastic cu constelații de simboluri folclorice sau livrești și semnificații profund intime, dând expresie elanurilor și prăbușirilor sufletești.

La momentul „Podului de flori", fenomenul liric „optzecist" era în deplină lui afirmare în România. Cum poezia este genul cel mai flexibil și cu reacții mai rapide la schimbare, era de așteptat că și la Chișinău primii care vor da semne de schimbare vor fi poeții. Eugen Cioclea, Vsevolod Ciornei, Lorina Bălteanu, Leo Bordeianu, Valeriu Matei, Teo Chiriac, Călina Trifan, Nicolae Popa, Irina Nechit, Grigore Chiper, Lora Rucan, Emilian Galaicu-Păun, Vasile Gârneț, Nicolae Leahu s-au anunțat cu o poezie prin care s-au distanțat cu program de temele și limbajele poetice ale predecesorilor. Cu cei dinaintea lor nu rezonau pe linia expresiei „rudimentare", „anchilozate" a baladescului, a festivismului și poeziei de estradă. Poeții ieșiți din epoca gorbaciovistă fondau astfel o nouă orientare literară, pe care o vedeau ca pe o sincronizare amplă cu literatura română, în special cu „optzeciștii" din dreapta Prutului. Proiectul tinerilor a demarat prin introducerea unui limbaj nou, probat de congenerii lor din România. Datele generale ale acestui limbaj po-

etic se definesc în pledoaria pentru delicizare realizată prin demetaforizare, metonimie, citat, referință livrescă, intertextualitate, fragmentarism al viziunii, autoreferențialitate, angajare existențială, ironie și ludic ca atitudini estetice etc. Poemul lor mizează pe asonanțe, noi ritmuri și intonații, sonorități argotice, cuvinte „nepoetice" și sintaxă manieristă. Chiar dacă Eugen Cioclea a refuzat să fie înregimentat în generația „optzecistă", versurile sale eruptiv-teribiliste sfidând gustul comun din *Alte dimensiuni* (1991) scot în evidență afinitățile cu aceasta. Și poezia lui Vsevolod Ciornei se desparte de metafore și de idolatria iconoclastă, desfășurându-se în gesturi de teribilism jucăuș. Emilian Galaicu-Păun este considerat un reformator și unul dintre cei mai fervenți și mai reprezentativi promotori ai postmodernismului literar în spațiul dintre Nistru și Prut. Poezia sa se caracterizează prin experimentalism alimentat teoretic de dadaism, semiotică, textualism, intertextualitate, antropologie și se fixează în versuri cizelate cu migală și rafinament livresc. Poemele lui Grigore Chiper sunt prelucrate cu scrupul de bijutier, având frecvente și subtile aluzii culturale. Majoritatea textelor „optzeciștilor" basarabeni sunt încorporate în antologia *Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene*, publicată în 1995, la editura Arc, care constituie un concludent document de epocă. În afara antologiei au rămas poeți care au debutat mai târziu ca Mircea V. Ciobanu, Maria Șleahtițchi, Margareta Curtescu, Ghenadie Nicu ș.a.

Spre sfârșitul anilor '90, se profilează o altă latură a „noii poezii basarabene" cu tineri poeți „nouăzeciști" care își anunță iconoclast „dezamăgirea socială", preferințele pentru minimalismul în expresie și recuperarea autenticului. Dumitru Crudu, Iulian Fruntașu, Ștefan Baștovoi, Mihai Vakulovski, Steliana Grama duc până în pânzele albe reacția furibundă la minciuna socială și politică în versuri care refuză procedeele textualiste. Pe deasupra, la răscrucea secolelor, încă o mișcare literară, omologată în grupul poetic „Human Zone" își anunță apariția. Andrei Gamarț, Daria Vlas, Corina Ajder, Vadim Vasiliu, Alexandru Cosmescu jr. și alți câțiva tineri își revendică statutul de inovatori și sincronizarea cu „douămiiștii" de peste Prut.

După explozia de oferte de inovare a lirismului din ultimul deceniu al secolului trecut, fenomenul liric din primii zece-cincisprezece ani ai noului secol se arată mai potolit, energiile fiind orientate în cizelarea formulelor anunțate și în îmbogățirea producției de carte. La Chișinău apar, în număr mare, volume și antologii de poezie ale autorilor cunoscuți, dar și ale unor poeți debutanți sau nu, ca Lidia Codreanca, Diana Iepure, Svetlana Corobceanu, Eugenia Bulat, Liliana Armașu, Radmila Popovici, Doina Postolache, Ana Rapcea, Aura Maru, Victoria Fonari, Vitalie Raileanu, Maria Augustina-Hâncu, Moni Stănilă, Alexandru Vakulovski, Igor Guzun, Traian Vasilcău, Zina Izbaș, Maria Pilchin și Ivan Pilchin. Diversitatea formulelor poetice, numărul de lansări de carte și festivaluri de poezie este, în această perioadă, cum nu a mai fost niciodată. Efervescența a creat emulație și, mai spre sfârșitul celui de-al doilea deceniu, s-au anunțat, cuminte dar ferm, poeții născuți în preajma sau după crearea statului Republica Moldova. Vitalie Colț, Virgil Botnaru, Rodica Gotca, Artiom Oleacu, Veronica Ștefăneț, Vitalie Șega, Iulia Iaroslavschi, Anastasia Palii, Tatiana Grosu, Elena Răileanu, Doina Roman-Baciu, Cristina Dicusar, Roman Andriiv ș.a. sunt, așadar, pe de o parte, martorii tranziției postcomuniste și a instalării structurilor oligarhice și, pe de altă parte, beneficiarii unei școli cu disciplinele de limbă și literatură română de calitate și ai libertății navigării pe internet. Scriu o poezie transparentă, biografist-individuală, natural-sinceră și emoționantă despre lumea fragilă pe care o înregistrează în timp ce o urmăresc.

PROZA

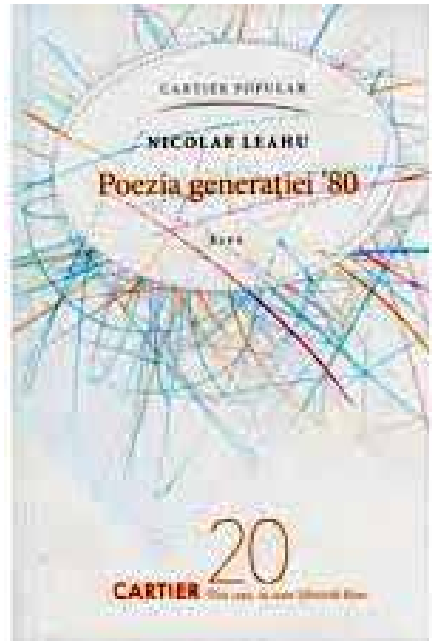
Prozatorii născuți între Nistru și Prut s-au conectat mai greu la fluxul timpului, inovațiile narative nu au prea fost încurajate. Există desigur o posibilă explicație: în perioada sovietică, contextul era de în așa măsură ideologizat încât respectarea tradiției era considerată în sine un gest de solidaritate cu modernismul interbelic. Reflexul consolidării în tradiție a avut repercusiuni și după prăbușirea imperiului totalitar, mulți scriitori din Republica Moldova continuând să scrie într-o formulă verificată în timp. Apariția, în 1989, a celor patru volume de „Scrieri" cu povestiri, nuvele și romane ale lui Ion Druță a fost o revelație pentru majoritatea cititorilor care s-au declarat copleșiți de formula lirico-simbolică, baladescă cu influențe din Cehov și Tolstoi, de pitorescul

oralității și sonurile crengiene. Foarte curând, devin la fel de căutate cărțile de proză ale lui Vladimir Beșleagă, Vasile Vasilache și Aureliu Busuioc, apreciate pentru limbajul narativ experimental. Cele câteva romane ale lui Paul Goma apărute la Chișinău descoperă cititorului un nume de scriitor-dizident de rezonanță internațională. În cei 30 de ani, lista autorilor de proză de calitate crește, romane și proză scurtă semnează Nicolae Rusu, Vasile Gârneț, Nicolae Popa, Claudia Partole, Vitalie Ciobanu, Ion Anton, Ion Iachim, Ioan Mânăscurtă, Liliana Corobca, Grigore Chiper, Dumitru Crudu, Olga Căpățînă, Ghenadie Postolache, Aurelian Silvestru, Lucreția Bârlădeanu, Mihaela Perciun, Iulian Ciocan, Oleg Serebrian, Tatiana Țîbuleac, Vlad Grecu, Nicolae Roșca ș.a.

Proza scurtă. Puțini scriitori din Republica Moldova au exprimat valori în spațiul mic al acestui gen după ’91. Numărul lor este poate mai mic decât cel al romancierilor de aici. Faptul se explică prin prejudecată îndelung întreținută că proza scurtă ar fi inferioară romanului sau, cel puțin, un exercițiu pregătitor al acestuia. Ioan Mânăscurtă, Grigore Chiper, Nicolae Rusu, Vitalie Ciobanu, Leo Butnaru, Mihaela Perciun, Anatol Moraru, Lucreția Bârlădeanu, Dumitru Crudu, Iulian Ciocan, Nicolae Spătaru, Olga Căpățînă, Lilia Calancea, Doru Ciocanu, Marcel Gherman ș.a. au demonstrat că, în toată complexitatea de nuanțe și profunzimea insondabilă, spațiul social sau universul uman pot fi exprimate pregnant în densitatea narativă, lapidară și viguroasă a genului scurt. În competiție cu romanul pentru atragerea succesului la public, proza scurtă a trebuit să se remarce prin originalitate, dinamism, inventivitate și fantezie. Poate nu chiar la fel de repede ca poezia, dar proza scurtă din Republica Moldova își are „reformatorii” săi. De exemplu, în volumul de proză scurtă *Nisipul de sub picioare* (2014), Grigore Chiper mizează pe efectele „ingineriei textuale” și asumarea poeticii „optzeciste”. În ultimii 20 de ani, pe piața de carte au apărut mai multe antologii colective sau de autor cu proză scurtă. De remarcat sunt antologiile de proză scurtă apărute la Editurile Știința și Arc în 2004 și 2017.

Romanul. „Prozatorii basarabeni, ca și cei moldoveni în ansamblu, sunt *povestitori* prin definiție și întrețin cultul *povestirii*. Romancierii propriu-ziși sunt extrem de puțini, romanul fiind, în spațiul literar al Basarabiei, o adevărată *rara avis*”[2], susține academicianul Mihai Cimpoi în prefață la antologia romanului din Basarabia, apărută la editura Arc în 2004. Criticul literar are dreptate în cazul în care modelul său de referință este romanul-fluviu, de mari dimensiuni,

[2] Mihai Cimpoi, *Drumurile întrerupte ale romanului în Basarabia*, in: O istorie critică a literaturii din Basarabia. Editura Știința, Arc, 2004, p. 36.

al lui Constantin Stere. Din perspectiva zilei de azi, există pretexte pentru reevaluarea acestei judecăți critice. Experimentalismul modernist în materie de tehnică narativă din a doua jumătate a secolului al XX-lea și tendința esteticii postmoderniste de a estompa frontierele dintre genuri, făcând insesizabile diferențele între povestire, nuvelă și roman, au creat condiții pentru romanul „scurt", cu un volum în jur de 200 de pagini, mai pe gustul cititorului grăbit. În ultimii 30 de ani, în spațiu basarabean au apărut, alături de noile ediții ale romanelor scrise în perioada sovietică, multe romane noi.

Romanul este, de regulă, mai interesat de verosimilul social și de faptul istoric. După destrămarea imperiului sovietic, romancierii mai vârstnici sau mai tineri transpun în creația lor dramele și căutările comunității lor marginalizate și traumatizate istoric, mai întâi de tăvălugul sovietizării, apoi de nevoia emigrării. *Destinul tragic, frânt* sau întrerupt este motivul recurent al romanelor scrise între 1991 și 2020 care reprezintă narativ traiectoria existențială a basarabeanului din istoria ultimelor aproximativ o sută de ani. Lumea lui Paul Goma (*Arta Refugii*, 1990), Aureliu Busuioc (*Lătrând la lună,* 1997, *Pactizând cu diavolul*, 2003, *Hronicul găinarilor*, 2006), Nicolae Rusu (*Șobolaniada*, 1998, *Pușlamielul*, 2017), Vladimir Beșleagă (*Cumplite vremi,* 2017),Nicolae Dabija (*Temă pentru acasă*, 2009), Dumitru Crudu (*Măcel în Georgia*, 2008, *Ziua de naștere a lui Mihai Mihailovici*, 2019), Nicolae Popa (*Avionul mirosea a pește*, 2013),Nicolae Esinencu (*Vin chinezii*, 2009) Ghenadie Postolache (*Ore particulare de fotosinteză*, 2012), Ion Anton (*Viața ca amintire*, 2013, Oleg Serebrian (*Cântecul mării*, 2011, *Woldemar*, 2018, *Pe contrasens*, 2021), Claudia Partole (*Totentanz. Jurnalul menajerei*, 2009, *Straniera*, 2020), Olga Căpățină (*Dobrenii*, 2018, *Mireasa din Kabul*, 2018), Liliana Corobca (*Un an în Paradis*, 2005, *Kinderland*, 2013), Mihaela Perciun (*Satisfacție*, 2020), Tatiana Țîbuleac (*Grădina de sticlă*, 2018), Vlad Grecu (*Fabrica de genii*, 2018), Pavel Păduraru (*Karlik*, 2006, *Moartea lui Igor Alexandrovici*, 2017) sau Lucreția Bârlădeanu (*Misterul din Vest*, 2020) ș.a. se arată în ruptură. Universul interior al personajelor este al omului auto-marginalizat, aflat în profundă criză și îndoială. Figuri singuratice, contemplative, sortite traiului izolat la marginea acceptării sociale, ele au căzut atât din sistemul sovietic, cât și din cel instalat după destrămarea imperiului. Formele narative și estetice de exprimare a acestui laitmotiv se manifestă variabil, de la structurile tradiționale la expresii radicale. Romanele lui Alexandru Vakulovski (*Pizdeț*, 2002), Constantin Cheianu (*Sex și Peresroika*, 2009) și Ștefan Baștovoi (*Iepurii nu mor*, 2007), de pildă, aleg atitudinea ironică și limbajul de pamflet licențios pentru a reprezenta această stare.

Figură diferită în materie de artă narativă și formă de reprezentare a realului în acest peisaj dens fac romanele lui Vitalie Ciobanu (*Schimbarea din stradă,* 1991), Emilian Galaicu-Păun (*Gesturi. Trilogia nimicului*, 1996, *Țesut viu*, 2014), Ghenadie Postolache (*Rondul*, 2000) și Val Butnaru (*Negru și roșu*, 2017, *Misterioasa dispariție a lui Teo Neamțu*, 2017). Primii doi ilustrează disponibilitatea de sincronizare cu proza textualistă. Vitalie Ciobanu se preocupă de schimbarea statutului instanțelor narative, de testarea imaginară a diverselor limbaje și experimentează metaficțiunea istoriografică. Ca adept al esteticii postmoderniste, Emilian Galaicu-Păun renunță sa exploreze spații transcendente și își centrează atenția pe ființa umană, în datele ei concrete, fizic-senzoriale – pe *corp*, care este și *text* totodată. Universul lui Ghenadie Postolache este unul al repetabilității inexorabile a stereotipurilor lingvistice și ale exercițiilor combinatorii, în care subiectivitatea nu-și găsește locul. Val Butnaru reia ideea ambițioasă a scriitorilor interbelici de a crea așa-numitul „roman total", dar pe care o realizează cu alte mijloace tehnice, mai apropiate de naratologia textualistă: cu noduri de evenimente, istorii suprapuse și paralele, trimiteri livrești, intertextualitate, sugestii, citări și parodieri.

Ludicul, ironicul, parodicul, hiperbola, grotescul, sentimentul apocaliptic, transformă o topologie recognoscibilă într-un tărâm fantasmagoric în romanele lui Anatol Moraru (*Turnătorul de medalii*, 2008), Iulian Ciocan (Înainte să moară Brejnev, 2007, *Tărâmul lui Saşa Kozak*, 2011, *Iar dimineața vor veni rușii*, 2015, *Damă de cupă*, 2018) și Nicolae Spătaru (*Măștile lui Brejnev*, 2020). Anatol Moraru scrie un soi de literatură carnavalescă, a cărei figură centrală este „diletantul bine informat", schimbând cu dezinvoltură ludică registrele verbale. Într-un limbaj ce

camuflează cerebralitatea machiavelică și subtila, dar tăioasă ironie ca la R. Musil, cu intrigi fantastice în maniera lui Thomas Pynchon, temele tranziției moldovenești capătă proporții urieșești-rabelasiene în romanele lui Iulian Ciocan. Romanul lui Nicolae Spătaru este o distopie, cu inserții evidente de fantezie gogoliană sau bulgakoviană, ce descrie cu umor grotesc viața unei comunități de oameni trecuți printr-un experiment ideologic.

Mai puține la număr sunt romanele realizate cu „conștiință deplină a ficțiunii", care rup aproape de tot (dacă e posibil așa ceva!) legăturile cu contextul sau în care locul acțiunii, chiar dacă poate fi recunoscut, joacă rolul de decor convențional. Romanul Doinei Postolache, *Un secret în Los Angeles* (2019) este o feerie magică cu explorări creative în imaginarul credinței în metempsihoză. Promițătoare se anunță tânăra prozatoare Bianca Scurtul prin romanul-ficțiune *Și s-a făcut întuneric* (2019).

DRAMATURGIA

Formele teatrale lansate în perioada modernismului interbelic românesc nu au avut continuitate în RSSM, ideologicul a întârziat cu mult evoluția dramaturgiei de calitate în limba română. În timp ce teatrul occidental din a doua jumătate a secolului trecut stătea sub semnul absurdului, producând o ruptură față de teatrul clasic, în spațiul dintre Nistru și Prut acesta încerca să supraviețuiască sub umbrela temelor rurale. Liberalizarea din anii '80 a permis dramaturgiei de aici să sincronizeze cu noile formule estetice, românești și universale. Autorii au dat predilecție modelelor Beckett, Ionesco, Pirandello și Purcărete. Mai cu seamă, Teatrul „Eugène Ionesco" de la Chișinău, fondat imediat după declararea Independenței, a încurajat „noul teatru" și inovarea structurilor dramatice. În paralel, teatrul de după '91 s-a revitalizat și prin punerea în scenă a unor piese de valoare, scrise de scriitori convertiți la dramaturgie încă în perioada sovietică, ca Dumitru Matcovschi, Ion Druță și Aureliu Busuioc.

Așadar, la răscrucea secolelor, teatrul absurdului a fost acela care a dat tonul schimbării de viziune în crearea textului dramatic al autorilor din Republica Moldova. În acest context estetic se afirmă Val Butnaru cu un număr impresionant de piese ironic-tragice și livrești *Simfonie în bi bemol major* (1992), *Iosif și amanta sa* (1993), *Saxofonul cu frunze roșii* (1997), *Cum Ecleziastul discuta cu Proverbele* (1999), *Șase autori în căutarea unui personaj* (2001), *Avant de mourir* (2008) și Nicolae Negru cu piesa alegorică *Revine Marea Sarmațiană și ne întoarcem în Carpați* (1998). Dumitru Crudu scrie piese mai preocupate de realitatea politică, precum *Crima sângeroasă din Stațiunea Violetelor* (2001), *Duelul și alte texte* (2004), *Oameni ai nimănui* (2012), în acord cu gustul său pentru autenticitate.

După anul 2000, teatrele din Republica Moldova montează piese cu trimiteri directe la cotidian și realitate. Dramaturgii recurg la stilul reportericesc de transmitere a evenimentelor curente. Cruzimea realității atrage cruzimea limbajului, pe care Nicoleta Esinencu nu îl îmblânzește nicicum în piesele sale șocante *Cum să scrii o piesă, Fuck you, eu.ro.Pa!*, *A șaptea kafana*, *Dragă Moldova, putem să ne pupăm puțin de tot?* Selecția de texte din antologiile apărute la editurile Știința și Arc în 2004 și 2017 creează o perspectivă de ansamblu a dramaturgiei autohtone.

ESEUL LITERAR

În înțelegerea lui teoretică, eseul ca gen de frontieră, „semiliterar, la intersecția structurilor imagistice și ideologice, o interferență de lirism și reflecție", care „încearcă să ofere o soluție, nu o impune" (A. Marino) este chiar o *rara avis* în ultimii 30 de ani în Republica Moldova. Această ipoteză e valabilă în cazul în care eseul, ca specie de proză eminamente literară, chiar dacă presupune comentariul asupra unor teme de cunoaștere, nu este confundat cu articolele de opinie sau cu studiile de critică, teorie și istorie literară, lucru care nu ar fi o eroare gravă în contextul înțelegerii postmoderniste a genurilor cu hotare permeabile.

Dintre criticii și istoricii literari, mai aproape de eseu sunt scrierile lui Mihai Cimpoi. De la cărțile sale *Lucian Blaga. Paradisiacul. Lucifericul. Mioriticul* (1997), *Cumpăna cu două ciuturi* (2000), *Brâncuși, poet a ne-sfârșirii* (2001) și până la cele dedicate lui Eminescu, scrisul îi îm-

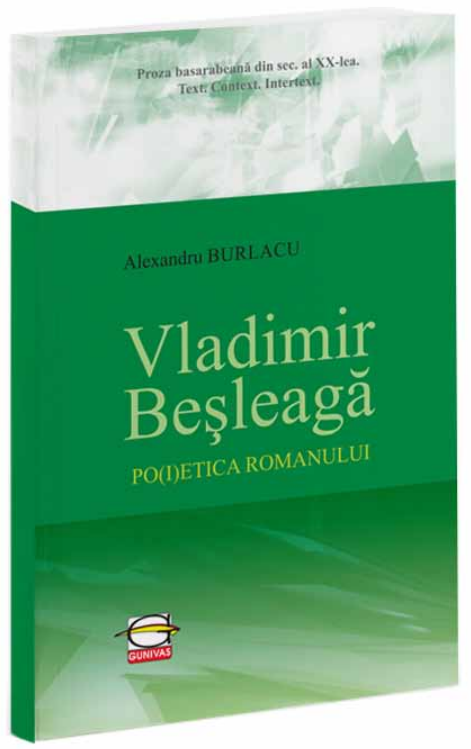
bină în manieră inconfundabilă, elegantă și atrăgătoare expresii poetice și concepte filosofice. Forțând ușor lucrurile, am putea trece la eseu articolele de opinie în care autorii își expun părerile și judecățile de gust pe marginea unui subiect teoretic sau a unui text literar. Am putea obține în acest caz o listă mai consistentă a eseului scris în spațiul interriveran în care ar intra, de pildă: *Poezia de după poezie* (1999) de Emilian Galaicu-Păun, *Lampa și oglinda* (2001), *Șlefuitorul de lentile* (2005) de Leo Butnaru, *George Meniuc sau Întoarcerea la Ithaca* (1999), *Emisferele din Magdeburg* (2005) de Arcadie Suceveanu, *Metafizica* de Ioan Mânăscurtă sau colecția din *Raftul cu himere*(2004) de Eugen Lungu.

CRITICA, ISTORIA ȘI ISTORIA LITERARĂ

După Declarația de Independență, studiul literaturii, circumscris în acea perioadă, cu mici excepții, institutului academic, s-a orientat spre procesul de recuperare și revizuire a trecutului, pe de o parte, și de reabilitare a limbajului critic și a eșafodajului teoretic modern, pe de altă parte. Primele modele pentru ambele demersuri au servit lucrările criticilor și cercetătorilor literari de peste Prut, de unde a început să vină masive donații de carte și unde s-a mers la stagii de documentare sau la studii universitare și doctorale. Modelul mai vechi al *Istoriei...* lui G. Călinescu a servit ca reper criticului Mihai Cimpoi în lucrarea sa fundamentală *O istorie deschisă a literaturii din Basarabia* (1996); criteriul critic al lui Alexandru Paleologu anunțat în *Bunul-simț ca paradox* (1972), dezvoltat și aplicat asupra literaturii scrise după revoluția românească din decembrie 1989 de Laurențiu Ulici în cărțile *Puțin, după exorcism...*(1991) și *Dubla impostură* (1996), a fost preluat de criticul Andrei Țurcanu în cartea sa *Bunul simț* (1996); demersul de afirmare a unei noi paradigme lirice a criticului Nicolae Leahu în *Poezia generației '80* (2000) nu e străin de preocupările lucrării de doctorat, devenită carte, a lui Mircea Cărtărescu despre *Postmodernismul românesc* (1999).

Revelația procesului de revizitare a trecutului literar a constituit perioada interbelică. Articolele lui Vasile Badiu, Veronica Bâtcă și, mai ales, studiile criticilor și istoricilor literari Alexandru Bur-

lacu (antologia *Scriitori de la „Viața Basarabiei”* (în colaborare cu Alina Ciobanu), 1990, *Mișcarea literară din Basarabia anilor ’30: atitudini și polemici*, 1999, *Literatura română din Basarabia. Anii ’20–’30,* 2002), Alina Ciobanu (*Spriritus loci: variațiuni pe o temă*, 2001), Aliona Grati (*Magda Isanos. Eseu despre structura imaginarului*, 2004, *Privirea Euridicei. Lirica feminină din Basarabia. Anii ’20–’30*, 2007) au scos în atenția tuturor autori cvasinecunoscuți în spațiul interriveran.

În primele decenii ale acestui secol, tonul în studiul literaturii l-au dat universitarii ale căror cărți cuprind lucrările de doctorat susținute la Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei, la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, Moscova sau Paris. De menționat în acest sens monografiile: *Tranziția în literatură și postmodernismul* (2002) de Sergiu Pavlicenco, *Pariziana românească: mit și realitate* (2006) de Elena Prus, *Totul este un palimpsest* (2007) de Grigore Cantâru, *Cuvântul celuilalt. Dialogismul romanului românesc* (2011) de Aliona Grati, *Poezia optzecistă basarabeană. Schimbare de paradigmă* (2013) de Grigore Chiper, *Manierismul românesc. Manifestări și atitudini* (2015) de Lucia Țurcanu, *Romanul generației ’80. Construcție și prezentare* (2014) de Maria Șleahtițchi, *Sfârșit de secol românesc. Decadentismul literar și ideea de decadență* (2016) de Adrian Ciubotaru, *Anotimpurile Persefonei. Proza feminină din Italia secolului al XX-lea* (2011) de Tatiana Ciocoi, *Auto)ironia și (auto)parodia în „Levantul” de Mircea Cărtărescu* (2014) de Ludmila Șimanschi, *Eternul Orfeu* (2005) de Margareta Curtescu (Maria Ambramciuc), *Cunoaștere și autenticitate: drama cunoașterii și tentația autenticității în literatura românească interbelică* (2008) de Diana Vrabie ș.a. Mai puțin viguroase, cercetările în teoria literaturii au vizat legăturile între dialogism și intertextualitate, studiile lui Anatol Gavrilov fiind reprezentative în acest sens.

Nu mai puțin interesantă este critica literară curentă, fenomen ce a alcătuit conținutul celor câteva reviste de cultură care au modelat gustul estetic după ’91. Fenomenul editării cărților cu colecții de cronici nu s-a arătat a fi de amploare, fie din cauza lipsei interesului din partea cititorilor, fie din motivul trecerii acestei activități în spațiul internetului. Câteva cărți se cer a fi menționate: *Salahorind... Articole, cronici, portrete și medalioane literare* (2008) de Ion Ciocanu, *Deziluzii necesare* (2014), *Tratat cu literatură* (2015) de Mircea V. Ciobanu, *Scribul din grădina fermecată* (2014), *Revanșa literaturii* (2019) de Vitalie Ciobanu, *Cronici în rețea. metaliteratură. net* (2016) de Aliona Grati, *Realități poetice în zigzag* (2017) de Maria Pilchin, *Tentația identității* (2020) de Oxana Gherman.

LITERATURA ÎN LIMBA RUSĂ

Câteva nume de scriitori de limbă rusă se impun totuși în spațiul literaturii din Republica Moldova. Oleg Krasnov cu prozele *Repetitor* [Репетитор] (2013) și *Șelkovitza* [Шельковица] (2014); Miroslava Metleaeva cu volumele de poezie *Ia jivu sredi vas* [Я живу среди вас] (1992), *Pesni noci* [Песни ночи] (1994) *Ten’ noci* [Тени ночи] (2002); Irina Naidionova cu volumul de poezie *Formula tzveta* [Формула цвета] (1997) și de proză *Scvozi solnecinîie dojdi* [Сквозь солнечные дожди] (2004); Oleg Panfil cu proza *Piromania* [Пиромания] (2006); Mihail Potorak cu volumul de proză *Idiot veder k iugu* [Идёт ветер к югу] (2015), Olesea Rudeaghina, Serghei Uzun (scriitor găgăuz), Serghei Uzun, Serghei Riazanțev, Alexandra Iunko ș.a. alcătuiesc o insulă literară cu puține legături pe continentul legislator de *establishment*. Creația scriitorilor ruși din Republica Moldova a fost cuprinsă în volumul antologic *Antologhia belîh arapov* [Антология Белых Арапов] (2015).

Bibliografie:

1. Mihai Cimpoi, *Drumurile întrerupte ale romanului în Basarabia*, in: *O istorie critică a literaturii din Basarabia*. Editura Știința, Arc, 2004, p. 36.

2. Grigore Chiper, *Poezia optzecistă basarabeană. Schimbare de paradigmă.* Iași: Editura TipoMoldova, 2013.

3. Aliona Grati, *Cronici în rețea: metaliteratura.net (Culegere de studii și articole de critică literară)*. Pref. Al. Matei, post. Ioana Revnic. Iași: Editura Junimea, colecția Efigii, 2016.